

NUTQ TEMPI BUZILISHLARINI TEKSHIRISHDA LOGOPEDIK ISH METODIKASI

¹Islomova Ozoda Sayfiddinovna-Jizzax davlat pedagogika universiteti
Maxsus pedagogika kafedrası o‘qituvchisi

ozodaislomova956@gmail.com

²Mamadiyeva Dilafuza -Jizzax davlat pedagogika universiteti
Defektologiyada (logopediya) yo‘nalishi talabasi

Annotasiya: Nutq tuma qobiliyat emas, balki hayot davomida bolaning jismoniy va aqliy rivojlanishi bilan parallel ravishda shakllanib boradi.Mazkur maqola nutq tempi buzilishlari yani taxilaliya va bradilaliyani tekshirish jarayonida logopedik ish davrlari, korreksiya . Shuningdek uning ahamiyatini tushungan holda kerakli metodikani tanlash va bajarish tartibi asosidadir.

Kalit so‘zlar: bradilaliya, taxilaliya, korreksion davrlar, metodika, logopedik ish, korreksiya.

Nutq — murakkab fiziologik jarayon hisoblanib, tafakkur quoli va muloqot vositasidir. Nutqiy aloqa, asosan, inson tomonidan amalga oshiriladi, odamlar orasidagi ijtimoiy aloqa usullari asosida bilish faoliyatining yuqori shakllari rivojlanadi.

Nutqning rivojlanishi tafakkurning rivojlanishi bilan uzviy bolidir. Nutq tempi sur‘at va tezligining rivojlanishi ifodali gapirish va o‘qish malakasini normal shakllanishiga o‘z ta‘sirini ko‘rsatadi. Odatda, kishi shoshilmasdan gapirganida bir sekundda 9 tadan 14 tagacha, tez gapirayotganda esa 15—20 tovush talaffuz etadi va har bir tovush aniq, anglab bo‘ladigan darajada eshitiladi.

Nutq sur‘ati, ya‘ni gapirish, so‘zlash tezligining buzilishi ikki xil holatda bo‘ladi: nihoyatda sekinlashgan nutq va tezlashgan nutqdir. Nutq tempining buzilishlariga Bradilaliya va taxilaliya kiritilgan. Bunday kamchiliklarda tashqi nutq singari ichki nutq rivojlanishi ham buziladi.

Bradilaliya — nutq tempining patologik sekinlashuvi Bradilaliyali bolalar artikulatsiyani noaniq qilib, unli tovushlarda bo‘inlarni cho‘zib, so‘zlar orasida pauzalar qilib jum lalarni talaffuz qiladilar. Bunday nutq estetik jihatdan noto‘ri va atrofdagilar bilan muloqot qilishga xalaqit beradi, chunonchi, ularda diqqatning taranglashishi va holdan toyish, yoqimsiz ta ‘sir va zo‘riqishni keltirib chiqaradi.

Taxilaliya — nutq tempining patologik tezlashuvi. Nutq haddan tashqari tezligi bilan ajralib turadi. Shoshilinchda nutqiy diqqat buzilishi, tutilishlar, takrorlashlar, ichida qolib ketishlar, so‘z, bo‘inlar o‘rnini almashtirishlar, gaplarni buzish, jum lalarni noaniq talaffuz qilish va shu kabilar yuzaga kelishi mumkin.

Tekshirish kompleks holda olib boriladi.Korreksion ishda umumiy va nutq-harakat, umumharakat va eshituv,ko‘ruv, nutq-harakat va nutq-eshituv analizatorlari o ‘rtasidagi aloqaga tayanch amalga oshiriladi. Korreksion ta‘simi,

bradilaliya va taxilaliyadan aziyat chekuvchilarning tashqi va ichki nutqiga yoʻnaltirish muhim .

Nutq tempi buzilishlarini bartaraf etishda logopedik usullar qoʻyidagilarga yoʻnaltiriladi:

- Nutq jarayonida birmuncha tez va aniq nutqiy harakatlarni tarbiyalash;
- Tezlashgan nutqiy reaksiyalarni tarbiyalash;
- Ichki nutq tempi tarbiyalash;
- Oʻqish va yozuv tempini tarbiyalash;
- Sahnabop oʻqish va dramalashtirilgan nutqning ifodali shakllarini tarbiyalash va h.k.;
- Nutqning toʻri prosodik tomonini tarbiyalash: tem p, ritm, ohang, pauza, uruni.

Yaqqol ifodalangan bradikineziyada birinchi navbatda umumiy motorikani normallashtirish muhim boʻlib, birmuncha tezlashgan tempda umumiy harakatlar ritmi, maqsad sari yoʻnalganligi, koordinatsiyasi, soʻng qoʻl praksisini shakllantirish; eshituv, koʻruv diqqatini, bir obyektidan ikkinchisiga diqqatni koʻchirish tempining birmuncha tezlashuvini, ritmni idrok qilish va amalga oshirish va hokazolarni rivojlantirish muhimdir. Korreksion ishning barcha koʻrinishlari turli xil nutqiy mashqlarga asoslanadi. Asosiy mashqlar: turlicha murakkablikdagi nutqiy materialni talaffuz qilish (boʻinlarni, soʻzlarni, qisqa jumalarni, tez aytishlarni va h.k.); Barcha nutq terapiyasi mashulotlari biroz tezlashtirilgan nutqda oʻtkaziladi. Ammo ular bu ishni juda asta-sekin va ehtiyotkorlik bilan logoped talaffuz qilish oson boʻlgan iborani talaffuz qilish orqali oddiy surʼat namunasini beradi. Bunday holda, bolalarning ortiqcha ishlamasligiga ishonch hosil qilish kerak, chunki ularning imkoniyatlari juda cheklangan. Keyingi bosqichda bolalar yodlangan sheʼrni satr boʻyicha tez (navbat) aytishga mashq qilinadi . Logopedbolaga ishora qiladi va u tezda keyingi qatorni talaffuz qiladi. Darsning hissiy muhiti mahoratni yaxshiroq oʻzlashtirishga yordam beradi, diqqatni rivojlantiradi. Keyin ular turli xil dramatisatsiya , rollar boʻyicha hikoya qilishni amalga oshiradilar. Ishning soʻnggi bosqichlarida bolalar tilning burmalarini talaffuz qilishga oʻrgatiladi va normal nutq qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Taxilliyani bartaraf etish boʻyicha nutq terapiyasi va psixologik ishning asosiy bosqichi – sukunat rejimi. Logoped jamoaviy muloqot sharoitida har bir kishi nutqining oʻziga xos xususiyatlari bilan tanishadi. Logoped bilan mashulotlarda sekin surʼatni oʻzlashtirish eng oddiy nutq materialidan boshlanadi. Ikkinchi bosqich – baland ovozda oʻqish materialida sekin surʼatni oʻzlashtirish boʻyicha ishlar boshlanadi. Birinchidan, logoped oʻqish namunasini beradi, keyin bolalar birgalikda oʻqiydilar, oʻz navbatida aks ettiradilar, soʻngra har birining oʻqishini tahlil qiladilar. Har bir dars nutq mashqlari (30 yoki 50 gacha sanash) bilan boshlanadi, soʻngra oʻquvchilardan birining rahbarligida individual va guruhli (4-5 kishi) mustaqil nutq ishi olib boriladi. Uchinchi bosqich— bildirilgan fikrlarni tahrirlash, iboraning koʻzda tutilgan mazmunga muvofiqligi ustida ishlash. Toʻrtinchi bosqich – jamoaviy hikoya ustida ishlash. Bu bosqichda

O‘z-o‘zidan sekin o‘qish joriy etiladi. Darsda qo‘llaniladigan metodlar: taqlid, konyugatsiyalangan-aks ettirilgan talaffuz, ritmik o‘qish, qo‘l, oyoq zarbasi bilan belgilab qo‘yiladigan nutq mashqlari, chapak chalish va hokazolar, magnitafonga yozilgan to‘g‘ri nutqni yozib olish va tinglash; va boshqalar. Beshinchi va yakuniy bosqich – ommaviy nutqqa tayyorgarlik. Buning uchun material talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlanadi. Xulq-atvor, nutq tempi mustaqil individual va frontal tadqiqotlar jarayonida ishlab chiqiladi. Bolalarda nutq tempining buzilishi va uni bartaraf etishning korreksion mashulotlarga nafas olish, ovozli mashqlar, mushaklar ohangini tartibga soluvchi, harakatni muvofiqlashtirish va harakat xotirasini yaxshilaydigan mashqlar, diqqatni faollashtirish, ritm tuyusini tarbiyalash, sekin harakatda hisoblash mashqlari, harakat va musiqa bilan so‘zlarni muvofiqlashtirish uchun nutqiy mashqlarni rivojlantirish qaratilgan mashqlar kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. M.Y. Ayupova .Logopediya. 2007.
2. Muzaffarova, X. (2020). OQUVCHILAR SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA DIDAKTIK OYIN VA MASHQLARNI TANLASH TEXNOLOGIYASI. Архив научных Публикаций JSPI.
3. Muzaffarova, X. O‘qitish jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalari. Bola va Zamon jurnal. T, (2-2019).
4. Djurayeva, S. (2020). MAXSUS TA‘LIM JARAYONIDA PEDAGOGI TEXNOLOGIYALARNING SAMARADORLIGI. Архив Научных Публикаций JSPI
5. Djurayeva, S. (2020). BOLALARDA NUTQ TEMPINING BUZILISHI VA UNI BARTARAF ETISHNING KORREKSION USULLARI Архив Научных Публикаций JSPI
6. X.H.Muzaffarova (Jizzax- 2021) Maktabgacha logopediya .
7. Islomova, O. (2021). UMUMTA‘LIM MAKTABLARI QOSHIDAGI LOGOPEDIYA SHAHOVCHALARI ISHINI TAKOMILLASHTIRISH BO‘YICHA PEDAGOGIK TAVSIYALAR. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2619>
8. Islomova, O. (2020). UMUMIY TIPDAGI MAKTABGACHA TA‘LIM TASHKILOTIDA BOLALAR NUTQINI TUZATISHDA SIFATLI LOGOPEDIK XIZMAT. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (1).
9. Islomova, O. (2022). NUTQ BUZILISHLARI PSIXOPROFILAKTIKASIDA TURLI XIL PSIXOLOGIK O‘YINLARNI TASHKIL ETISH. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(5). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/4821>
10. Islomova, O. (2022). NUTQ NUQSONLARINI KORREKSIYALASHDA “STEM” TIZIMIDAN FOYDALANISH. Журнал Педагогики и психологии в

- современном образовании, 2(5). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/4824>
11. Islomova, O. (2022). MAKTABGACHA YOSHDAGI NUTQ NUQSONIGA EGA BO'LGAN BOLALAR XOTIRA XUSUSIYATI VA UNING RIVOJLANISHIGA TO'SQINLIK QILUVCHI OMILLAR. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/4823>
- 12.Ozoda Islomova, UMUMTA'LIM MAKTABLARI QOSHIDAGI SHAXOBCHALARDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA KOMPLEKS LOGOPEDIK TIZIMLI ISHLARNI TASHKIL ETISH, *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 2 № 6 (2022): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari*
13. Islomova, O. (2020). MAKTABGACHA YOSHDAGI DUDUQLANUVCHI BOLALAR NUTQINI ZAMONAVIY O'YINLAR ORQALI KORREKSIYALASH. *Scienceweb academic papers collection*.
14. Islomova, O. (2022). NUTQIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING BILISH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA INOVATSION METODLAR. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(4).
- 15.Islomova, O. (2022). NUTQ NUQSONIGA EGA BOLALAR RIVOJLANISHIDA LOGOPEDIK O'YINNING AHAMIYATI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(4).
16. Islomova, O. (2022). NUTQ NUQSONLARI BO'LGAN BOLALARNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK TUZATISH. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(4).
- 17.Islomova, O. (2022). UMUMTA'LIM MAKTABLARI QOSHIDAGI SHAXOBCHALARDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA KOMPLEKS LOGOPEDIK TIZIMLI ISHLARNI TASHKIL ETISH. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(2). извлечено от <https://history.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/4820>
- 18.Norbekova, B. S. (2016). YOSH VA O'TISH DAVRI XUSUSIYATLARINING PEDAGOGIK QAROVSIZ O'SMIRLAR KELIB CHIQUISHIGA TA'SIRI. The edition is included into Russian Science Citation Index., 77.
- 19.Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. *Общество и инновации*. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109. DOI:<https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss10/S-pp105-109>.
- 20.Shavkatovna, N. B. (2022). AXBOROT TEXNOLOGIYALARI BILAN ISHLOVCHI SHAXSLARNING PSIXOLOGIK XOLATINING PATOLOGIYASI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 658-662.